

הגיבורים שנשכחו:

תרומת ותיקי הרזיסטנס היהודי בצרפת למבצע "אקסודוס 1947"

מאת ד"ר צילה הרשקו

מבט מבס"א מס' 1,252, 12 באוגוסט 2019

תקציר: וותיקי הרזיסטנס היהודי בצרפת, שהשתתפו בהצלת עשרות אלפי יהודים בתקופת הכיבוש הנאצי, הפכו עם תום המלחמה לחברי "ההגנה" בצרפת ומפקדם אברהם פולונסקי מונה על-ידי דוד בן-גוריון למפקד ה"הגנה" בצרפת ובצפון אפריקה. מצער שמעורבותה העמוקה של קבוצה זו בפרשה הדרמטית של ספינת המעפילים "אקסודוס 1947" נעדרת כמעט לחלוטין מהזיכרון הלאומי, הפרסומים וטקסי ההנצחה המתייחסים למאבק על הקמת מדינת ישראל.

בחודשים אלו מציינים שבעים ושנים שנה ל"פרשת אקסודוס", אחת הפרשות הדרמטיות והמשפיעות ביותר במסגרת ההעפלה החשאית לארץ ישראל בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה. ספינת המעפילים עם למעלה מ-4,500 ניצולי שואה, שיצאה ב-11 ביולי 1947 מנמל סט שליד מרסיי בדרום צרפת, זעזעה את דעת הקהל העולמית עת נתפסה על-ידי הבריטים לאחר מאבק, ונוסעיה הוחזרו לנמל פורט-דה-בוק בצרפת. המעפילים סרבו לרדת לחוף הצרפתי ונותרו בספינות הגרוש בתנאים קשים בחום הכבד של אוגוסט 1947. בהמשך הם הובלו בכוח על-ידי הבריטים להמבורג שבגרמניה - זירת ההשמדה ממנה נמלטו. הפרשה זכתה לסיקור תקשורתי אינטנסיבי, לספרות מחקרית ואף לסרטים. הפרסומים התמקדו בפעילי ה"הגנה", ה"בריה" העלייה החשאית (עליה ב'), צוות הספינה, הסבל והאומץ של המעפילים, וכן בנסיבות הפוליטיות ובהשלכותיה של הפרשה על המאבק להקמת מדינת ישראל.

מזר הדבר, ולא מוצדק מבחינה היסטורית, שמעורבותם ותרומתם המשמעותיות של ותיקי הרזיסטנס היהודי בצרפת נעדרות כמעט לחלוטין מההיסטוריוגרפיה הישראלית ומפעילויות ההנצחה של פרשת אקסודוס והמאבק על הקמת המדינה.

ארגון הרזיסטנס היהודי בצרפת, שכלל בין היתר רשתות ציוניות כ"צבא היהודי" ו"תנועת הנוער הציוני", תרם להצלת עשרות אלפי יהודים בצרפת במהלך הכיבוש הנאצי באמצעות תעודות מזויפות, החבאת ילדים ומבוגרים והעברת שיירות לשוויץ

ולספרד. עם תום המלחמה מינה דוד בן-גוריון את אברהם פולונסקי למפקד ארגון ה"הגנה" בצרפת ובצפון אפריקה. החברים שהצטרפו לארגון השתתפו במאבק להקמת מדינת ישראל במגוון פעילויות: "הבריחה", ההעפלה החשאית לארץ-ישראל, זיוף תעודות, הקמת מערכות קשר, מחנות עולים, מחנות הדרכה צבאית והעברת נשק ליישוב בארץ ישראל. הם העמידו לרשות השליחים הארץ-ישראליים שהגיעו לצרפת את התשתית המחתרתית שבנו בתקופת המלחמה: כסף, בתים, נשק, אמצעי קשר, אנשים מיומנים, תעודות מזויפות, וקשרים עם השלטונות. קשרים אלה הוכיחו את עצמם, כאשר השלטונות הצרפתיים עצמו עין לנוכח פעילות העלייה החשאית, כשהם מונעים לעיתים קרובות על-ידי שיקולים הומניטריים. רבים מוותיקי הרזיסטנס עלו לישראל והשתתפו בקרבות מלחמת העצמאות.

אנשיו של פולונסקי היו מעורבים כבר בשלבים הראשונים של "מבצע אקסודוס", מהכנת תעודות מסע ואשרות כניסה מזויפות למעפילים, דרך הברחת הפליטים את הגבול והעברתם למרסיי, וכלה בהכנת מקומות מגורים לאלפי הפליטים. פולונסקי אף סייע בפתרון בעיות בלתי צפויות שהתעוררו עקב שביתת נהגי משאיות שסיכנה את מבצע העברת הפליטים לספינה תוך ניצול קשרי הרזיסטנס עם מנהיגי האיגודים המקצועיים מתקופת המלחמה.

לאחר ששלש ספינות הגירוש הבריטיות הגיעו מחיפה לנמל פורט-דה-בוק עם מעפילי ה"אקסודוס", גייסו אנשיו של פולונסקי כ-5000 בני נוער במטרה לסייע במניעת הורדתם בכוח של המעפילים לחוף הצרפתי. הם אף שטו סביב הספינות הבריטיות ויצרו קשר עם נוסעיהן, כמו גם עקבו ופקחו על תנועת הסוכנים הבריטיים בחוף ואספו מידע על כוחות המשטרה הצרפתית והעיתונאים באזור. הוקם אף כוח שיטור המורכב מסטודנטים חברי ה"הגנה" שנשאו סמל מגן דוד ולוו כל יחידת סיור משטרתית או צבאית באזור. המטרה הייתה, ששלטונות הנמל יכירו את אנשי היחידה ויתנו בהם אמון. אנשי הכוח סירו יום ולילה, דיווחו למפקדה על אנשים חשודים בסביבה, וסייעו באספקת מזון למעפילים שבספינות.

תרומתם המרשימה של ותיקי ההתנגדות היהודית אינה עולה בקנה אחד עם היעדרותם מהזיכרון הקולקטיבי של ישראל. ייתכן כי אחת הסיבות לחוסר הכללתם בנרטיב הישראלי של המאבק על הקמת מדינת ישראל, כולל פרשת אקסודוס, נוגעת ליחסם הפטרוני של השליחים בצרפת והדגש בדיווחיהם על תרומתם הם. ייתכן גם שהסיבה נעוצה בגישתם של ותיקי הרזיסטנס היהודי שהעדיפו לשמור על סודיות פעילותם החשאית שלאחר המלחמה במשך שנים רבות. הגיעה העת לתקן עוול היסטורי זה. תרומתם של ותיקי ההתנגדות היהודית ראויה להיות חלק בלתי נפרד מהפנתיאון הישראלי של הזיכרון הקיבוצי לגבי המאבק להקמת מדינת ישראל.

* ד"ר צילה הרשקו היא עמיתת מחקר בכירה במרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר אילן. מחברת הספר: "ההולכים בחושך יראו אור, הרזיסטנס היהודי בצרפת, שואה ותקומה: 1940-1949".